

ШАНОВНІ ДРУЗІ, КОЛЕГИ, СТУДЕНТИ!

Один із найстаріших навчальних закладів будівельної галузі – Придніпровська державна академія будівництва та архітектури святкує цими днями 100-ліття від дня заснування будівельної освіти, правонаступником якої власне і стала наша академія. Щиро вітаю професорсько-викладацький склад, співробітників, студентів, випускників і взагалі всіх дніпровців із цією поважною датою!

Свою історію наш вищий навчальний заклад почав із Політехнічного інституту. Це було у далекому 1916 році. Шлях, який пройдено за сторіччя, став шляхом неупинного розвитку, невтомної праці і постійного творчого пошуку. Найкращі традиції класичного вишу закладалися цілою когортою видатних особистостей – яскравих педагогів і вчених, які працювали тут у різні роки. Впродовж усього часу свого існування наш навчальний заклад був і залишається важливим освітнім і науковим центром Придніпровського краю. Пишаюся тим, що сьогодні Придніпровська державна академія це – 88 професорів та докторів наук, 234 доценти та кандидати наук, це 7 тисяч студентів, які навчаються за 38 спеціальностями. А ще – тисячі випускників, які зробили гідний внесок у розбудову нашої держави та розвиток вітчизняної науки й освіти, стали активними творцями нової генерації духовної та інтелектуальної еліти нації.

Висловлюю глибоку подяку і шану всьому колективу академії і щиро бажаю завжди гідно нести свою відповідальну місію, примножувати славні традиції попередників, сприяти прогресу наукової думки, робити достойний внесок у розвиток будівельної галузі та вітчизняної вищої школи. Нехай ваша невтомна праця й надалі приносить користь нашому рідному місту та регіону, служить зміцненню нашої держави. Щоб і через двісті років ім'я Придніпровської державної академії будівництва та архітектури звучало достойно і яскраво!

Успіхів вам, друзі, добра, щастя та подальшого процвітання!

З пошаною – професор В. І. Большаков

ДО 100-РІЧЧЯ БУДІВЕЛЬНО-АРХІТЕКТУРНОЇ ОСВІТИ НА ДНІПРОПЕТРОВЩИНІ

УДК 378.6(477.63)ПДАБА

ІЗ ВИТОКІВ СТОЛІТНЬОЇ ІСТОРІЇ БУДІВЕЛЬНОЇ ОСВІТИ В КАТЕРИНОСЛАВІ – ДНІПРОПЕТРОВСЬКУ

БОЛЬШАКОВ В. І.¹, *д. т. н., проф.*,

ЄВСЄЄВА Г. П.², *д. н. держ. упр., проф.*,

ЛИСЕНКО Г. І.³, *к. і. н., доц.*

¹Кафедра матеріалознавства та обробки матеріалів, Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», вул. Чернишевського, 24-а, Дніпро, 49600, Україна, тел. +38 (0562) 745-23-72, e-mail: bolshakov@mail.pgasa.dp.ua, ORCID ID: 0000-0003-0790-6473

²Кафедра українознавства, Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», вул. Чернишевського, 24-а, 49600, Дніпро, Україна, тел. +38 (0562) 46-94-98, e-mail: evseeva@i.ua, ORCID ID: 0000-0001-9207-6333

³Кафедра українознавства, Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», вул. Чернишевського, 24-а, Дніпро, 49600, Україна, тел. +38 (0562) 46-94-98, e-mail: G-193@yandex.ua, ORCID ID: 0000-0002-6216-5025

Анотація. *Постановка проблеми.* Сьогодні науковий потенціал України не повною мірою використовується для вирішення складних соціально-економічних проблем, які постали перед нею. За таких умов надзвичайно важливим бачиться використання історичного досвіду. Особливо це стосується періоду 20-30-х років ХХ ст., коли відбувалися становлення сучасної науки і формування національної інтелігенції, пов'язане в першу чергу із заснуванням і функціонуванням національної вищої освіти.

Цей історичний досвід необхідно глибоко вивчати і враховувати нині у реформуванні національної науки, в залученні інтелігенції, в тому числі технічної, у процеси перебудови українського суспільства. Наука України має славу історію, вагомі здобутки, всесвітньо відомі наукові школи, міцні традиції зв'язків із виробництвом.

Нагальною потребою сьогодення є така реконструкція минулого, яка дозволить об'єктивно і неупереджено показати дійсний внесок у розвиток науки українських учених. Перед сучасними істориками науки стоїть завдання розкрити «білі плями» в історичних подіях, відродити забуті імена діячів науки і культури та показати їх справжнє місце в історії науки і техніки, а також створення нової, правдивої історії української науки і техніки. Дослідження цієї проблеми має велике значення: воно сприятиме відновленню повноти історичної пам'яті, поверненню духовних надбань, вилучених, сфальсифікованих або замовчуваних протягом понад сімдесят років; допоможе активізувати процес реформування сучасної вітчизняної науки, а також дасть змогу їй посісти гідне місце в українському суспільстві.

Розбудова української держави, забезпечення її соціально-економічного поступу потребує нового покоління науковців, без яких неможлива інтеграція України у сучасне цивілізоване суспільство.

Ключові слова: *будівельна освіта; будівельна освіта Дніпропетровщини; історія Дніпропетровщини; історія освіти*

С ИСТОКОВ СТОЛЕТНЕЙ ИСТОРИИ СТРОИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ЕКАТЕРИНОСЛАВЕ – ДНЕПРОПЕТРОВСКЕ

БОЛЬШАКОВ В. И.¹, *д. т. н., проф.*,

ЕВСЕЕВА Г. П.², *д. н. гос. упр., проф.*,

ЛЫСЕНКО Г. И.³, *к. и. н., доц.*

¹Кафедра материаловедения и обработки материалов, Государственное высшее учебное заведение «Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры», ул. Чернышевского, 24-а, Днепр, 49600, Украина, тел. +38 (0562) 745-23-72, e-mail: bolshakov@mail.pgasa.dp.ua, ORCID ID: 0000-0003-0790-6473

²Кафедра украиноведения, Государственное высшее учебное заведение «Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры», ул. Чернышевского, 24-а, Днепр, 49600, Украина, тел. +38 (0562) 46-94-98, e-mail: evseeva@i.ua, ORCID ID: 0000-0001-9207-6333

³Кафедра украиноведения, Государственное высшее учебное заведение «Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры», ул. Чернышевского, 24-а, Днепр, 49600, Украина, тел. +38 (0562) 46-94-98, e-mail: G-193@yandex.ua, ORCID ID: 0000-0002-6216-5025

Аннотация. Постановка проблемы. Сегодня научный потенциал Украины не в полной мере используется для решения сложных социально-экономических проблем, которые появились перед ней. При таких условиях чрезвычайно важным видится использование исторического опыта. Особенно это касается периода 20-30-х годов XX ст., когда происходили становление современной науки и формирования национальной интеллигенции, связанное в первую очередь с основанием и функционированием национального высшего образования.

Этот исторический опыт необходимо глубоко изучать и учитывать в настоящее время в реформировании национальной науки, в привлечении интеллигенции, в том числе технической, в процессы перестройки украинского общества. Наука Украины имеет славную историю, весомые достижения, всемирно известные научные школы, крепкие традиции связей с производством.

Неотложной потребностью нынешнего времени является такая реконструкция прошлого, которая позволит объективно и беспристрастно показать действительный вклад в развитие науки украинских ученых. Перед современными историками возродить забытые имена деятелей науки и культуры и показать их настоящее место в истории науки и техники, а также создание новой, правдивой истории украинской науки и техники. Исследование этой проблемы имеет большое значение: оно будет способствовать возобновлению полноты исторической памяти, возвращению духовных приобретений, изъятых, сфальсифицированных или умалчиваемых в течение свыше семьдесят лет; поможет активизировать процесс реформирования современной отечественной науки, а также даст возможность ей занять достойное место в украинском обществе.

Развитие украинского государства, обеспечения ее социально-экономического продвижения нуждается нового поколения ученых, без которых невозможна интеграция Украины в современное цивилизованное общество.

Ключевые слова: *строительное образование; строительное образование Днепропетровщины; история Днепропетровщины; история образования*

FROM THE SOURCES OF CENTENARY HISTORY OF CONSTRUCTION EDUCATION IN EKATERINOSLAV – DNIPROPETROVSK

BOLSHAKOV V. I.¹, *Dr. Sc., Prof.*,

YEVSEIEVA G. P.², *Dr. Sc., Prof.*,

LYSENKO G. I.³, *Ph.D., ass. Prof.*

¹Department of Materials and Materials Processing, State Higher Educational Establishment «Prydniprov'ska State Academy of Civil Engineering and Architecture», Chernyshevskogo str., 24-A, Dnipro, 49600, Ukraine, Tel. +38 (0562) 745-23-72, e-mail: bolshakov@mail.pgasa.dp.ua, ORCID ID: 0000-0003-0790-6473

²The department of Ukrainian studies, State Higher Educational Establishment «Prydniprov'ska State Academy of Civil Engineering and Architecture», Chernyshevskogo str., 24-A, Dnipro, 49600, Ukraine, phone: +38 (0562) 46-94-98, e-mail: evseeva@i.ua, ORCID ID: 0000-0001-9207-6333

³The department of Ukrainian studies, State Higher Educational Establishment «Prydniprov'ska State Academy of Civil Engineering and Architecture», Chernyshevskogo str., 24-A, Dnipro, 49600, Ukraine, phone: +38 (0562) 46-94-98, e-mail: G-193@yandex.ua, ORCID ID: 0000-0002-6216-5025

Abstract. Problem statement. Nowadays the scientific potential of Ukraine is not fully used to solve complex social and economic problems which were put before it. It is extremely important to use historical experience with these conditions. This concerns particularly to the period of 20-30 years of the twentieth century, when formation of modern science and the formation of national intelligence happened, related to the basis and functioning of national higher education.

This historical experience should be thoroughly studied and considered now in the reform of the national science, attracting intellectuals, including technical, while restructuring processing in Ukrainian society. Science of Ukraine has a glorious history and significant achievements, world-famous scientific schools, strong tradition of relations with production.

The urgent need of present is such reconstruction of the past that will objectively and impartially show a valid contribution to science of Ukrainian scientists. Modern historians of science have a task to reveal the forgotten names of science and culture personalities in historical events, and creating a true history of Ukrainian science and technology.. Investigation of this problem is very important: it will help to restore the fullness of historical memory and return spiritual acquisition removed, falsified or hushed over seventy years; will help the process of reforming the modern domestic science, and will enable it to take its rightful place in Ukrainian society.

Development of the Ukrainian state, ensuring its social and economic development needs in the new generation of scientists, indispensable for the integration of Ukraine into a modern civilized society.

Keywords: *construction education; Dnipropetrovchshina construction education; Dnipropetrovchshina history; education history*

Виклад основного матеріалу. Після відкриття у середині 1880-х років у Катеринославі Брянського металургійного заводу і залізниці, яка пов'язала Криворізький рудний і Донецький вугільний басейни, місто пережило «індустріальний вибух», що позначився на всіх сферах його життя. Так, з 1885 по 1915 рік стрімко виросла чисельність населення (з 41,8 до 225,4 тис. осіб); удвічі збільшилася територія міста; в рази, а іноді в десятки разів, зросла кількість торговельних, промислових, просвітницьких і навчальних закладів.

Але наявність вищих навчальних закладів була привілеєм столичних міст або регіональних центрів, до яких тодішній Катеринослав ще не належав. Місцева інтелігенція вела боротьбу за відкриття у місті нових вищих навчальних закладів, оскільки наявних – Вищого гірничого училища (перетвореного на інститут у 1912 р.) і Комерційного училища (яке мало всі підстави бути перетвореним на інститут) не вистачало для підготовки фахівців вищої кваліфікації для промислового міста.

З початком Першої світової війни, як не дивно, ситуація у сфері розвитку вищої освіти у місті поліпшилась. Спочатку, у 1915 році, постало питання про переведення до Катеринослава університетів, що потрапляли до зони бойових дій – Варшавського та Юр'ївського. Хоча ці плани не були реалізовані, міська громада у 1916 році активно обговорювала питання про відкриття у місті відразу чотирьох вишів – класичного університету, політехнічного, транспортного та сільськогосподарського інститутів. Першим, як стверджує краєзнавець В. Старостін, був реалізований проект політехнічного інституту, який розпочав свою роботу 31 січня 1917 року (але Статут закладу був підписаний міністром народної освіти Росії графом П. М. Ігнат'євим ще 5 квітня 1916 року).

На думку дослідниці історії гірничого інституту Г. Швидько, у 1916 році вчені цього закладу ініціювали відкриття в Катеринославі Вищих жіночих курсів, на

базі яких потім, у 1918 році, був відкритий класичний університет.

Причин тому, що Політехнічний інститут (повна назва – Приватний Політехнічний єврейський інститут) був відкритий у Катеринославі раніше за класичний університет, кілька. По-перше, третину населення міста складали євреї, будучи другою за кількістю етнічною спільнотою після росіян (українці були на третьому місці; до речі, ця тенденція в етнічному складі населення міста збереглась до 1920-х років). Однак, за інформацією Статистичного відділу Катеринославської міської управи, за переписом 1917 року більшість у місті складали євреї (35 %), на другому місці були українці (30 %), а росіяни складали лише 18 % населення.

По-друге, з 1890-х років у місті активізувався єврейський національний рух, що перетворило Катеринослав на центр єврейського націоналізму півдня Російської імперії, усунувши від цієї ролі Одесу. Так, у газеті відомого мецената М. Копилова «Приднепровский край» від 3(16) травня 1917 року була поміщена інформація про організацію у місті Клубу національних організацій. Завданням його було визначено об'єднання діяльності місцевих національних організацій з метою встановлення міцних добросусідських відносин між усіма націями краю. Наступним завданням (після підготовки до виборів в Установчі збори) клуб вважав популяризацію серед місцевого населення ідей про федеративно-республіканський устрій Росії, необхідність національно-територіальної (обласної) автономії України й екстериторіальної (персональної) автономії для євреїв.

По-третє, наявні в Російській імперії відсоткові обмеження щодо кількості студентів-євреїв у вищих навчальних закладах викликали незадоволення в суспільстві і соціальне напруження. Сукупна дія вказаних причин за наявності у Катеринославі Гірничого інституту з його викладачами та матеріально-технічною базою, які допомогли налагодити роботу Політехнічного інституту, дозволили

оголосити перший набір студентів вже в серпні 1916 року. Численні справи студентів першого набору Політехнічного інституту, що зберігаються у фонді Р2065 Дніпропетровського державного обласного архіву, датовані серпнем 1916 – січнем 1917 року. Усього у фондах архіву зберігається 2661 справа студентів і викладачів Приватного політехнічного інституту, які свідчать про його активну діяльність упродовж 1916–1926 років. Через студентські і викладацькі справи можна прослідкувати еволюцію назви Приватного політехнічного інституту: у 1918 році він називається Катеринославський єврейський науковий інститут, у 1919-му – знову Політехнічний інститут, у 1920-му –

Катеринославський державний політехнічний інститут тощо.

У Дніпропетровському обласному архіві зберігаються справи студентів Катеринославського Приватного Політехнічного інституту (ППІ), серед яких досить часто трапляються українські і російські прізвища, що свідчить про відсутність етнічного цензу для вступників до цього єврейського (як було визначено в його Статуті) вишу. У таблиці 1 наведено кількість студентів ППІ згідно з описом, який зберігається у фонді Р2065, оп. 2, спр. 1629, а за таблицею 2 можна прослідкувати динаміку подачі заяв до інституту впродовж 1917–1920 років.

Таблиця 1.

Опис студентів Приватного політехнічного інституту у м. Катеринослав

Рік	1917	1918	1919	1920
Кількість осіб єврейської національності	359	270	63 (весняний набір) 38 (осінній)	85 (весняний) 355 (осінній)
Кількість осіб неєврейської національності	2	7	2 -	2 94
% осіб неєврейської національності	0,56	2,6	3,17	2,35 26,47

Таблиця 2.

Список заяв студентів Єврейського наукового інституту прийому 1917– 1920 рр.

Рік	1917	1918	1919	1920
Кількість осіб єврейської національності	368	1160	59	23
Кількість осіб неєврейської національності	9	111	10	1
% осіб неєврейської національності	2,44	9,56	17	4,35

Згідно з вищенаведеними даними, усього в інституті впродовж 1917–1920 років навчалося 1170 студентів (серед яких було 107 українців і росіян), хоча заяв було подано вполовину більше (1479 від євреїв, 131 від українців і росіян).

Хоча заплановано було у складі інституту три факультети – електромеханічний, інженерний та економічний, вдалося організувати і налагодити діяльність лише двох перших.

З особистої справи професора по кафедрі математики Гройсмана Єремія Яковича (фонд Р2065, оп. 2, спр. 249) дізнаємося про вимоги на рівні сучасних до викладачів щодо отримання вчених ступенів у відповідності із Статутом, а також про суміщення ними посад у різних вишах міста. Зокрема, асистент по кафедрі нарисної геометрії Живов Григорій Соломонович, як свідчить його особова справа (фонд Р2065, оп. 2, спр. 299) окрім роботи у

Політехнічному інституті, викладав на технічних і архітектурних курсах, у приватному реальному єврейському училищі і в чоловічій гімназії. Багато викладачів поєднували роботу в Гірничому інституті із викладанням у Політехнічному (як-то О. М. Динник, Л. В. Писаржевський, І. Ю. Огієвецький, Я. І. Грдина, Г. Є. Євреїнов, Й. І. Танатар тощо).

Окремо слід зупинитись на особі директора Політехнічного інституту – **Сергія Андрійовича Заборовського**, який доклав неймовірних зусиль задля розвитку, піднесення і збереження ввіреного йому закладу. В архіві ДАДО є його особова справа із формулярним списком, за яким простежується кар'єра Сергія Андрійовича. Так, з 18 лютого 1901 року він виконував обов'язки екстраординарного професора Варшавського політехнічного інституту; з 1 вересня 1906 року викладав будівельну механіку в Катеринославському вищому гірничому училищі; в період з 14 по 22 червня і з 18 по 28 липня 1909 року навіть був його директором. Із 17 жовтня 1911 року С. А. Заборовський став екстраординарним професором гірничого училища. На запрошення Опікунської ради Приватного політехнічного інституту він був затверджений на посаді директора інституту і викладачем кафедри опору матеріалів із 17 березня 1917 року; а з 9 вересня 1918 року він став професором кафедри опору матеріалів у Єврейському науковому інституті. Архівні документи свідчать, що С. А. Заборовський очолював заклад весь час його існування, і хоча кілька разів він намагався полишити свою посаду, колектив не дозволив йому це зробити.

У Дніпропетровському державному обласному архіві у фонді Р2065 (оп. 1, спр. 1627) зберігається Книга протоколів зборів факультетів Приватного політехнічного інституту в м. Катеринослав. На розмножених друкарським способом аркушах з аббревіатурою Ч.П.И. (рос. Частный Политехнический институт) представлена активна навчальна, організаційна і наукова діяльність вищеназваного закладу в період з 10 лютого

1917 року до 1 жовтня 1919 року (усього 61 протокол).

На першому засіданні були присутніми в. о. директора С. А. Заборовський, викладачі В. Н. Джонс, О. М. Динник, асистенти Н. Н. Малов, І. Н. Блюмштейн, І. Ю. Огієвецький, які вирішували організаційні питання, пов'язані з відкриттям закладу. Вже на другому засіданні (про що свідчить протокол № 2 від 13 березня 1917 року) для поліпшення підготовки студентів технічного вишу було внесено пропозицію про відкриття на кожному факультеті відділень із більш вузькими спеціальностями; а саме, на інженерному факультеті – а) архітектурне відділення, б) інженерно-будівельне, в) опалення і вентиляції, г) відділення будівельної механіки.

Починаючи з третього засідання (протокол № 3 від 10 квітня 1917 року) на зборах були присутні представники від студентів, прохання яких щодо переведення із факультету на факультет, щодо зарахування на I (II, III) семестр часто були предметом розгляду членами зборів.

На серпневому засіданні (протокол № 9 від 28 серпня 1917 року) окрім інформації про надання Гірничим інститутом аудиторії і креслярської (чертежной) для потреб ППІ, було прийнято рішення про зарахування 400 осіб на перший семестр із конкурсною відміткою вище 14, а також студентів з інших вишів: Нью-Йоркського університету, Віленського єврейського вчительського інституту, Тулузького університету, Казанського університету, Петроградського жіночого політехнічного інституту, Харківського жіночого політехнічного інституту, Тулузького електротехнічного інституту тощо.

Під час вересневого засідання (протокол № 12 від 19 вересня 1917 року) директору С. Заборовському колектив інституту запропонував розпочати клопотання перед Міністерством щодо надання Інституту повних прав вищих технічних навчальних закладів, тоді ж було обрано деканом обох факультетів Ісаака Юхимовича Огієвецького.

Важливою з точки зору підвищення статусу закладу була постанова від 28 вересня 1917 року із проханням до Опікунської ради добитися присвоєння ППІ всіх прав державних вищих технічних навчальних закладів, а також затвердити комітет зв'язку Інституту з промисловістю. Вважаючи за необхідне підсумувати перший рік діяльності, Об'єднані збори факультетів на черговому засіданні прийняли рішення видати збірник, присвячений першій річниці існування ППІ (з науковими працями викладачів), який мав би стати першим випуском «Вістей ППІ у Катеринославі». На жаль, не було знайдено документальних підтверджень виконання вищеназваних планів.

Оскільки викладачі новоствореного інституту уперше налагоджували діяльність закладу, їм доводилось ставати на шлях експериментів, що підтверджується, наприклад, намаганням поєднати в першому півріччі 1918 року третього і четвертого семестрів для першого набору. Але у директора С. А. Заборовського була окрема думка щодо організації навчального процесу, яку він виклав на засіданні 21 листопада 1917 року. У грудні 1917 року професор П. М. Леонтовський погодився читати лекції з геодезії, але висунув кошторис на 12 000 руб. для придбання інструментів, необхідних для організації літньої практики з його дисципліни.

Вже у грудні 1917 року викладач Б. М. Колпичов заявив про необхідність розроблення планів викладання на інженерному факультеті; він же, на прохання зборів, узяв на себе викладання цивільної архітектури для майбутніх інженерів-будівельників. Пізніше, у квітні 1918 року, цей викладач ініціював заміщення кафедр архітектурних форм та історії архітектури, цивільної архітектури та будівельного мистецтва, будівельної механіки і залізобетонних конструкцій.

Вочевидь, інженерно-будівельна спеціальність виглядала привабливою, оскільки кілька студентів електромеханічного факультету виявили бажання перейти на інженерний факультет.

На жаль, у травні 1918 року Б. М. Колпичов пішов із життя, що спричинило пошук спеціалістів для викладання цивільної архітектури, будівельного мистецтва і технології будівельних матеріалів студентам інженерного факультету.

До протоколу № 21 від 22 січня 1918 року було додано розклад лекцій, практичних занять і графічних робіт на другий і третій семестри 1918 року. Так, у другому семестрі окрім загальних дисциплін (хімія, фізика, нарисна і аналітична геометрія, геодезія, механіка, диференціальні та інтегральні обчислення, малювання і креслення), студентам інженерного факультету окремо від електромеханічного викладали геодезію, технологію будівельних матеріалів, основи будівельного мистецтва.

Результатом пропозиції скласти навчальні плани третього і четвертого семестрів (у лютому 1918 року) стала розробка планів для обох факультетів на чотири семестри, які були додані до протоколу № 27 від 24 квітня 1918 року. Всупереч проханням студентів оцінювати їх успіхи за двобальною шкалою (зараховано не зараховано) викладачі прийняли рішення диференціювати задовільні успіхи студентів відмітками «три», «чотири», «п'ять».

У квітні 1918 року тривали обговорення нового статуту Єврейської академії (закладу, на який планувалося перетворити Політехнічний інститут). Зокрема, одностайно було вирішено провести у статуті максимально повну автономію; розділити сфери діяльності Опікунської ради (яка мала керувати інститутом у фінансовому плані) і викладацької колегії (що відповідала б за навчальний процес); найвище управління інститутом у навчальному плані покласти на Раду професорів (замість Об'єднаних зборів факультетів).

У травні 1918 року два представники від інституту (декан І. Огівецький та професор С. Бернштейн) були делеговані до Києва на З'їзд представників вищих навчальних закладів України. У тому ж місяці збори факультетів постановили відкрити математичний факультет в інституті.

Хоча дослідник історії Політехнічного інституту О. Бистряков стверджує, що вже 12 квітня 1918 року Міністерство народної освіти затвердило Статут Єврейського наукового інституту (ЄНІ), протокол № 31 свідчить, що тільки у травні проект Статуту був відправлений до Опікунської ради, а у червні ще тривала робота викладацької колегії над документом. Зокрема, директор С. Заборовський запропонував внести до Статуту пункти про право інституту присуджувати наукові ступені, після обговорення збори постановили, що технічні факультети можуть присуджувати ступінь ад'юнкта, а факультети університетського характеру – ступені магістра і доктора наук.

Порівнюючи Статут ЄНІ із Статутом Політехнічного інституту, слід зазначити, що в першому особам, які закінчили повний курс інституту, планувалося видавати дипломи на звання інженера-електрика (тим, хто закінчив електро-технічний факультет); інженера-будівельника (тим, хто закінчив інженерно-будівельне відділення інженерного факультету); інженера-технолога (після закінчення механічного факультету) й інженера-архітектора (після архітектурного відділення інженерного факультету), у той час як випускники Політехнічного інституту отримували лише посвідчення, після чого могли бути допущеними до випробувань на звання інженера при відповідних урядових вищих навчальних закладах.

Далі у Статуті ЄНІ визначалось, що особи із зазначеними званнями мають право керувати фабриками і заводами, споруджувати фабричні і заводські будівлі, право виробництва будь-яких будівельних робіт і розроблення проектів будь-яких будівель і споруджень тощо; а також підкреслювалось, що випускники ЄНІ мають усі права, що й випускники урядових вищих навчальних закладів. Отже, зрозуміло, що Єврейський науковий інститут значно розширював можливості працевлаштування випускників порівняно з тією освітою, що надавалася Політехнічним інститутом.

Протоколом № 35 від 3 вересня 1918 року було затверджено професорський склад Інституту:

- 1) С. Н. Бернштейн (професор кафедри математики);
- 2) Я. І. Грдина (професор кафедри прикладної механіки);
- 3) О. М. Динник (професор кафедри теоретичної механіки);
- 4) С. А. Заборовський (професор кафедри опору матеріалів);
- 5) Н. А. Іванов (професор кафедри електротехніки);
- 6) П. М. Леонтовський (виконувач обов'язків професора кафедри геодезії);
- 7) Л. В. Писаржевський (професор кафедри хімії);
- 8) А. П. Виноградов (виконувач обов'язків професора кафедри технології матеріалів);
- 9) Є. Я. Гройсман (виконувач обов'язків викладача кафедри математики із зобов'язанням отримати вчений ступінь до 1 червня 1919 року);
- 10) І. Ю. Огієвецький (виконувач обов'язків викладача кафедри математики із зобов'язанням отримати вчений ступінь до 1 січня 1920 року).

На наступному засіданні, де головував С. А. Заборовський вже як ректор інституту, обговорювався проект навчальних планів, напрацьованих Академічною комісією при Опікунській раді у Петрограді, до того ж, була обрана комісія з викладачів інституту для корегування цих планів. Для викладання архітектури і будівельного мистецтва в осінньому семестрі було запрошено Г. І. Панафутіна, а пізніше обрали С. Н. Грузенберга доцентом по кафедрі архітектури. Вже у грудні 1918 року збори факультетів слухали доповідь Г. І. Панафутіна про постановку викладання архітектурного креслення і проектування з архітектури на інженерно-будівельному відділенні. Тоді ж було обрано комісію у складі Г. І. Панафутіна, С. М. Герольського і О. А. Гортикова для розгляду загальної програми з архітектурного креслення і проектування. У січні 1919 року збори підтримали пропозицію Г. І. Панафутіна про

введення на першому курсі інженерного відділення курсу архітектурних форм і прохання до Опікунської ради виділити 5000 крб. на видання зразків з архітектурного креслення.

Восени 1918 року склалася цікава ситуація у стосунках між викладачами і студентами інституту. Спочатку збори факультетів визнали бажану участь студентів у засіданнях із правом дорадчого голосу (протокол № 39 від 28 вересня 1918 року). У відповідь представники студентів підготували лист до викладацької колегії, де визнали необхідним урегулювати питання форми їх участі, висловили незадоволення дорадчим голосом і заявили про припинення відвідування занять упродовж п'яти днів (протокол № 40 від 30 вересня 1918 року). На наступному засіданні Ректор звернувся до студентів із приводу бойкоту ними занять і доповів про повідомлення до Міністерства про студентський страйк (протокол № 41 від 14 жовтня 1918 року). У лютому 1919 року на факультетських зборах слухали заяву студентів про надання їх представникам права вирішального голосу у засіданнях Об'єднаних зборів, але викладачі вирішили залишити старий порядок участі представників студентів із дорадчим голосом. У березні 1919 року, коли для інституту настали важкі часи, студенти висловили побажання бачити у Раді старост представників викладацької колегії (протокол № 53 від 17 березня 1919 року).

Що стосується приміщення для інституту, то це була дуже серйозна нагальна проблема, яка обмежувала кількість студентів і примушувала керівництво закладу постійно шукати різні варіанти для забезпечення навчального процесу як приміщенням, так і обладнанням. На листопадовому засіданні (протокол № 43 від 11 листопада 1918 року) збори факультетів постановили визнати бажаною оренду будівлі Громадських зборів терміном до п'яти років.

У січні 1919 року ректор повідомив про згоду гірничого інституту надати Єврейському науковому інституту для

тимчасового використання частину нового корпусу. У березні 1919 року, незважаючи на ряд кроків, здійснених керівництвом ЄНІ для передачі йому будівлі Громадського зібрання, остання була віддана на потреби «Пролеткульту». Тоді, на черговому засіданні факультетів за участі Комісара Е. М. Винокура (посада якого була запроваджена Комісаріатом народної просвіти замість посади ректора) було постановлено просити останнього клопотати перед Комісаріатом про передачу будівлі Громадських зборів ЄНІ (протокол № 54 від 24 березня 1919 року).

У той же день декан І. Огісвецький до Опікунської ради (а саме – О. О. Пресу) у Петрограді відправив телеграму такого змісту: «Інститут одержавлений Владою посада ректора скасована Члени Опікунської Ради усунуті від управління Інститутом Вкрай необхідна Ваша безпосередня участь організації будівництва Інституту якості професора сподіваємось також декана Телеграфуйте чи можливий Ваш переїзд Прохання прискорити приїзд Грузенберга». Зворотна адреса, вказана у телеграмі, – вул. Романовська, 49.

27 березня 1919 року на екстрених зборах факультетів було обрано комісію для підготовки доповідної записки про необхідність збереження незалежності ЄНІ (нагальна потреба таких дій виникла через постанову Комітету зі справ вищих шкіл про об'єднання ВНЗ Катеринослава [1, с. 28–29]). На засіданні 29 березня 1919 року була прийнята резолюція з вищеокресленого питання, в якій було зазначено: «Об'єднані збори факультетів, заперечуючи за ким-небудь моральне право позбавити єврейський народ своєї вищої школи, заявляє про необхідність зберегти Єврейський науковий інститут в м. Катеринославі як самостійну установу» (протокол № 56 від 29 березня 1919 року). Ця резолюція була розіслана до всіх вишів міста і, ймовірно, цим Єврейський науковий інститут був урятований від злиття з іншими ВНЗ.

У червні 1919 року збори слухали членів Опікунської ради про те, що вона не

гарантує викладацькому складу оплату за липень і пропонує призупинити обрання викладачів на посади до з'ясування стан інституту (протокол № 57 від 25 червня (8 липня за новим стилем) 1919 року). У серпні ректор С. А. Заборовський доповідав про становище справ інституту, зокрема, повідомив про рішення єврейської громади міста зберегти заклад. Також було вирішено відрядити делегацію до Ростова для ведення переговорів з єврейськими громадськими діячами і передачі уряду меморандуму. Щодо набору студентів першого курсу, було встановлено традиційну для інституту кількість у 200 осіб на два факультети (120 – на електромеханічний і 80 – на інженерно-будівельний).

У вересні 1919 року відбулось ще двоє зборів, перш ніж на 29 вересня було призначено початок навчального року: на них була заслухана доповідь про сприятливе ставлення до інституту єврейських громад Ростова і Харкова, а також доповідь С. Н. Грузенберга про необхідність відкриття архітектурного відділення, яка була схвалена присутніми. До речі, останнє питання періодично ставало на порядок денний, але безуспішно. Ще в листопаді 1917 року декан І. Ю. Огієвецький запропонував відкрити одну групу студентів з архітектурного креслення на архітектурному відділенні, але член Опікунської ради М. І. Болоховський заявив про перенесення відкриття архітектурного відділення на осінь 1918 року через малу кількість бажаючих. Подібна ситуація повторилась і восени 1918 року, лише у 1919-му можна було очікувати на позитивний результат справи з архітектурним відділенням, але, на жаль, документів із цього приводу не збереглося.

Останній протокол № 61, що зберігся у ДАДО, датований 1 жовтня 1919 року, містить інформацію про делегування І. Огієвецького, Є. Гройсмана і С. Бернштейна на з'їзд громад до Ростова.

Інформація про діяльність інституту впродовж листопада 1919 року – червня 1921 року розпорошена по окремих особових справах викладачів і студентів, що

зберігаються у ДАДО. У 1919 році Катеринославська рада робітничих і червоноармійських депутатів видавала посвідчення викладачам ЄНІ, що вони є його працівниками (подібні посвідчення були видані Г. С. Живову, Є. Я. Гройсману, Л. Б. Слепяну).

У фонді Р2065, оп. 2, спр. 634 зберігається заява Петровецького Олександра Никаноровича про зарахування його на посаду доцента кафедри опалення, вентиляції і вогнестійкого будівництва, датована 31 березня 1920 року. У справі Й. І. Танатара (фонд Р2065, оп. 2, спр. 772) міститься його прохання до Ради інженерно-будівельного факультету ЄНІ про збереження доцентури з петрографії і геології і висловлено бажання зайняти доцентуру з лекцій про підземні води, датоване 31 березня 1920 року.

Також збереглися: прохання про зарахування до Катеринославського наукового інституту від 11 лютого 1920 року (Р2065, оп. 1, спр. 768); заява з проханням видати посвідчення про звання студента Катеринославського політехнічного інституту від 17 березня 1921 року (Р2065, оп. 2, спр. 807). У кількох студентських справах (фонд Р2065, оп. 2, спр. 496, 589, 961) на проханнях про зарахування студентами стоїть штамп Катеринославського єврейського наукового інституту, датований липнем 1926 року.

У фонді Р2065, оп. 2, спр. 438 зберігаються деякі документи студента інженерного факультету ППІ Кроля Соломона Давидовича. Він вступив до інституту у січні 1917 року і вибув з нього у липні 1920 року. У справі міститься відомість заліків студента другого курсу Кроля С. Д., датована 8 червня 1920 року, і заява на ім'я ректора гірничого інституту з проханням видати документи «...колишнього студента інженерно-будівельного факультету Кроля С. Д., необхідні йому для подання до Київського політехнічного інституту» від 14 грудня 1922 року.

Є інформація, що у липні 1921 року механічне та електротехнічне відділення

Політехнічного інституту були приєднані до Катеринославського гірничого інституту. Проректором з навчальної роботи на новоприєднаних відділеннях став Г. Є. Євреїнов, який також очолив нову кафедру гірничої електротехніки. Доля інженерного відділення остаточно не з'ясована. Є припущення, що частина його викладачів (С. А. Заборовський, Г. С. Живов тощо) і студентів перейшли до сформованого у 1921 році **Катеринославського вечірнього робітничого будівельного технікуму**. На базі останнього у 1930 році постав **Дніпропетровський інженерно-будівельний інститут (ДІБІ)**, повернувши до себе механічне та електротехнічне відділення, які відділилися ще у 1921 році. Але архівні матеріали свідчать, що деякі студентські справи інженерного факультету опинились в архіві гірничого інституту.

У фонді «Катеринославський вечірній будівельний технікум» є окремі справи студентів, в яких зазначено місце і час навчання. Зокрема, студент «...Веремей

1915 року вступив на політехнічні курси, що згодом перетворилися на Перший Катеринослав-Єврейський технікум, де він навчався до 1919 року... У кінці 1923 року вступив до Вечірнього Робітничого Будівельного технікуму, де і навчався дотепер» (документ датований 30.06.1929 р.) [фонд 265, оп. 1, спр. 1]. Студенти П'ятов та Скороходов, які поступили до будівельного технікуму у 1917 та 1918 роках, відповідно, навчалися в ньому, за архівними даними, до 12.07.1924 р. Студенти Г. Попов та Д. Гітберг, які отримали дипломи у 1929 році, навчалися в Дніпропетровському Вечірньому робітничому будівельному технікумі (інституті), до якого вступили у 1919 та 1917 роках і закінчили у 1923 і 1924 роках [фонд 265, оп. 1, спр. 3].

Таким чином, дослідження підтверджує наступність інженерно-будівельної освіти у Катеринославі (Дніпропетровську) від політехнічних курсів, що реформувались у Політехнічний інститут (паралельна назва – технікум) – до будівельного технікуму (інституту).

ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИЙШЛИ ДРУКОМ НАУКОВІ РОЗВІДКИ:

1. Від політехнічного інституту до будівельної академії / Большаков В. І., Євсєєва Г. П., Лисенко Г. І., Волкова С. П. // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ, 2016. – № 1. – С. 10–25;
2. Лисенко Г. І. Розвиток вищої архітектурно-будівельної освіти у Катеринославі у 1910-1930-ті рр. / Лисенко Г. І. // Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції 28–29 жовтня 2016 р., м. Дніпро / наук. ред. О. Ю. Висоцький. – Дніпро, 2016. – Ч. 1. – С. 12–14.